

JOŠ JEDNOM O VLADIMIRU ČOPIĆU

Ivan Očak

Nedavno je izašao iz štampe zbornik materijala znanstvenog skupa održanog 1976. godine u Senju povodom 85. godišnjice rođenja Vladimira Čopića,¹ svjedoka Oktobarske socijalističke revolucije, jednog od osnivača Komunističke partije Jugoslavije, člana i sekretara u Politbirou CK KP, njenog predstavnika u Kominterni i komandanta XV internacionalne brigade u Španjolskoj, koji je nestao u staljinističkim čistkama.

U spomenutom zborniku objavljeni su referati devetnaestorice historičara iz naše zemlje i jednog iz Čehoslovačke, a također i diskusija. O Čopiću se pisalo i prije ovog skupa, ali je njegov zadatak bio da historiografski uopći što je urađeno i da ide dalje u izučavanju života i Čopićevog rada. Iako spomenuti zbornik unosi mnogo novog i zanimljivog u rasvjetljavanje pojedinih perioda njegovog života, još uvijek se ne može reći da je Čopićev životni put potpuno rasvijetljen. Materijali zbornika svjedoče da još mnoga pitanja nisu riješena, a da o mnogima postoje i oprečna mišljenja. To je, dakako, sasvim prirodno.

Na spomenutom znanstvenom skupu dva put je istupao dr Nikola Popović² i oba se puta okomio na prve, zapravo pionirske, radove u izučavanju Vladimira Čopića — rad Matije Uradina i moj.³

Budući da nisam prisustvovao spomenutom skupu, a nisam imao ni prilike da neposredno odgovorim Nikoli Popoviću na njegove, uglavnom neosnovane i često po formi uvredljive prigovore i tvrdnje o navodnoj mojoj »tendencioznosti«, »netočnosti«, »falsificiranju« itd. — to odgovaram na ovom mjestu nedobronamjernoj »kritici« mog oponenta. Činim to prije svega u obranu istine o Vladimiru Čopiću i njegovom životnom putu koji još uvijek nije dovoljno istražen.

1. Mjesto rođenja Vladimira Čopića je, kao što je već dobro poznato, Senj, a njegovog oca Jovana Suvaja u Lici. Međutim, Popović iznosi, kako sam kaže, »jednu zanimljivu pretpostavku o njegovom poreklu, zapravo o poreklu, njegova oca«, tvrdeći: »Zapravo, njegov otac Jovo Popović je zavičajan u Srbu, kako kaže policija kad su tragali za Čopićem, a u Srbu je zavičajan

¹ Vladimir Čopić, život i djelo. Materijali sa znanstvenog skupa održanog 1. i 2. listopada 1976. u Senju. Rijeka 1978.

² Dr Nikola Popović, Vladimir Čopić u Oktobarskoj revoluciji, na i. mj., 75—85, i u diskusiji 365—368.

³ M. Uradin, Prilog za biografiju Vladimira Čopića (u povodu 25. godišnjice smrti 1939—1964). Senjski zbornik I, 1965; Ivan Očak. Jugoslavenski internacionalist Vladimir Čopić u Rusiji 1915—1918, Senjski zbornik V, 1971—73.

jan bio i neki predak Branka Čopića, književnika. Pa je taj predak Branka Čopića otišao u Bosnu, u Podgrmeč, a Čopićev otac ovamo. Dakle, Branko Čopić i Vladimir Čopić su iz istog stabla ...» (365). Iz toga bi slijedilo da je mjesto rođenja Čopićevog oca u Srbu.

Sve je to domišljanje suvišno, jer je, kako sam rekao, dobro poznato, gdje su rođeni i jedan i drugi. O tome je još 1962. Stjepan Pavičić zabilježio u knjizi: »Seobe i naselja Like«,⁴ da su 1915. bile u Lici 42 kuće, a u Senju svega 2 kuće Čopića, a da su svi drugi Čopići uz Unu nedaleko od Srba, u selima koja leže jedno uz drugo: u Nataci 2 kuće, Suvaji 37 kuća i Zaklopcu 1 kuća. Nataka leži ispod Senjskog brda, a naziva se Senj, pa i u vojnim kartama stoji Nataka, a u zagradi Senj. Otuda i česta zabuna u literaturi, da je potomak Jove Čopića Vladimir rođen kod Srba.

2. Popović je u diskusiji izjavio, da »drug Raspor je jedini ispravno naveo ime, tj. da je on Čopić. To je sitnica, ali ako je reč o jednom pouzdanom utvrđivanju činjenica iz života i rada Vladimira Čopića, onda je on Čopić, dakle »Č«. I na kraju i na početku je »Č«. To ste mogli i da vidite i u dnevnicima iz njegove škole, ovdje na izložbi. Ja sam te njegove potpise vidio latinicom na zapisnicima Jugoslovenske grupe u Moskvi 1918. godine.« (365)

Ovo je upozorenje točno, ali ako je Popović smatrao potrebnim da tu »sitnicu« čak na znanstvenom skupu apostrofira, onda je trebao da uzme u obzir historiografiju o tom pitanju. Tada bi se uvjerio da je još prije deset godina, tj. 1966, Bogumil Hrabak upozorio kako treba pisati Čopićevo prezime.⁵ Popović je na to sigurno ili zaboravio, ili nije niti znao o tome. U svakom slučaju, da je o tome znao, da je znao literaturu, ne bi mu bilo potrebno da putuje čak u daleku Moskvu i da ondje čita »latinicom« kako se Čopić u Moskvi potpisivao. Osim toga, nije jasno, zašto je Popović sve to činio, kad je sve te protokole iz Moskve s potpisom Čopića imao na mikrofilmu u Arhivi CK SKJ u Beogradu, gdje je tada radio kao stručni suradnik.

3. Znamo da se Čopić našao u zarobljeničkom logoru Bobrovu već 1915, a da tu nije dugo ostao. Kad je na početku 1916. čuo da se među zarobljenicima vodi propaganda za odlazak u srpski dobrovoljački odred u Odesu, odlučio je da se, kao i mnogi drugi zarobljenici, javi za dobrovoljca. Sam je pisao da to čini »zbog okupacije Srbije i zbog barbarstva što su ga tamo činile austrijske i njemačke vlasti«. Međutim, Čopić nije ni tu dugo ostao, svega tri mjeseca, jer se brzo uvjerio, da »srpski imperijalisti« — kako sam reče — »nisu bolji od austrijskih i njemačkih vlasti«.⁷

Neposredni razlog izlaska iz 1. srpske dobrovoljačke divizije bio je otpor njegov i njegovih drugova, pobuna protiv zakletve srpskom kralju. Zbog toga je morao 11. svibnja 1916. napustiti dobrovoljačku diviziju i vratiti se u logor. To su već i u literaturi dobro poznate činjenice. Ali, Popoviću se ne sviđa moj zaključak da su »zbog revolucionarnih previranja i odbijanja zakletve kralju Petru I bili iz Dobrovoljačke divizije isključeni 11. svibnja 1917. Vladimir

⁴ Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb 1962, 231.

⁵ Bogumil Hrabak, *Dolazak organiziranih povratnika iz Sovjetske Rusije u Jugoslaviju 1918.—1919. godine*, Zbornik Instituta Slavonije 4, 1966, 246

⁶ Ivan Očak, *Revolucionar Vladimir Čopić*, 321.

⁷ isto, 353.

Čopić i Vilko Marion. Pored njih, bili su isključeni I. Brkić, S. Hlavati ...⁸ On kaže: »Netočan je datum, a nije ni točno da su Čopić i Marion zajedno vraćeni u zarobljeništvo.« (83)

Što se tiče datuma, zaista je pogrešan — treba da stoji 1916. godina — jer je očigledno riječ o štamparskoj grešci. Međutim, u citiranom tekstu nigdje nije rečeno da su Čopić i Marion »zajedno vraćeni u zarobljeništvo«. Poznato je da je Čopić vraćen u zarobljenički logor, ali da je Vilko Marion sa stražom poslan u Sibir u izgnanstvo. Uostalom, Popović je mogao pročitati u mojem posebnom radu⁹ o Marionu, gdje je točno naznačeno kada i kuda je Marion bio protjeran. Pa, ako već Popović želi biti apsolutno točan, on bi trebao navesti da su naredbom broj 7 od 26/13/ svibnja 1916, a koju je izdao komandant divizije, Vladimir Čopić, Ivan Brkić i Matija Pavić vraćeni u zarobljeništvo.¹⁰ Prema tome, ispravljajući mene, ne bi sam pao u pogrešku zamijenivši Pavića Hlavatijem.

Što se tiče »revolucionarnog previranja«, Popović očito pod tim shvaća revolucionarnu situaciju. Takve u svibnju 1916. doista nije bilo, nastat će tek poslije februarske buržoasko-demokratske revolucije 1917. Međutim, zašto ne bismo mogli situaciju, točnije, krizu koja je nastala u diviziji u vezi s odbijanjem zakletve i velikosrpskom politikom štaba divizije, kao i općim despotskim režimom protiv koga se grupa oficira pobunila, obilježiti kao revolucionarno previranje? Zar njihova pobuna, pa zatvor i progonstvo Vilka Mariona, ne zavređuju takvu ocjenu?

Popović dalje citira: »A odmah zatim zaključuje [Očak,] da je Čopić 'shvatio, da mu je bolje biti u logoru, nego u toj diviziji'. Ovakav zaključak nipodaštava Čopićeve političke nazore, radi kojih je i udaljen iz divizije i sve svodi na puku ugodnost — gde će biti bolje...« (76) Da bude jasno što sam napisao, citirat ću svoj tekst: »Nekoliko mjeseci nalazio se Čopić u Dobrovoljačkoj diviziji i to mu je bilo dosta da shvati, da tim putem ne treba ići. Shvatio je, da mu je bolje biti u logoru, nego u toj diviziji.«¹¹ Kakvo je to »nipodaštavanje«, ako se Čopić suglasio da ide natrag u logor, pošto se uvjerio da je situacija u diviziji gora od logora. Zato je i protestirao, bunio se i bio napokon izbačen. Zar nije baš u zarobljeničkom logoru, kako sam Popović tvrdi »od nacionalnog revolucionera postao socijalni revolucioner«. Zatim Popović citira Jozu Pavišića, koji je bio zajedno s Čopićem u logoru i koji tvrdi da je Čopić tamo imao »prilično ugodan život« (76). U čemu je, dakle, moje proturječje? Osim toga, ja se tu ne bih složio s mišljenjem da je život u zarobljeničkom logoru mogao biti ugodan. Iz svega što znamo o situaciji u

⁸ isto, 322.

⁹ Ivan Očak, Jaskanac Vilko Marion — komandant crvenoarmijske divizije, »Kaj« 7, 1975, 56.

¹⁰ Jugoslavenski dobrovoljci u Rusiji 1914—1918, Beograd 1977, 195. Hrabak navodi druge datume: Čopić i Brkić su isključeni 10/23. maja, dva dana nakon objavljivanja zapovijesti komande, a Pavić 13/26. maja. Hrabak, n. dj., 54. Prema tvrdnji načelnika štaba Dobrovoljačke divizije, Čopić je isključen »zbog opšte nepouzdanosti« koja se sastojala u tome, što je on oficirima Hrvatima prenio, da su im se »kolege Srbi pretili, da će ih poklati i bombama razneti...«. B. Hrabak, Jugoslavenski revolucioner Vladimir Čopić u Rusiji (1916.—1918.) 54—55.

¹¹ Očak, n. dj., 354.

carskoj Rusiji za vrijeme rata i o teškom režimu, gladovanju, umiranju od bolesti i gladi u logorima, teško ćemo se s tom tvrdnjom složiti.

4. Vladimir Čopić je pobjedu Oktobarske socijalističke revolucije dočekao u zarobljeničkom logoru u Bobrovu. Na njega je ona ostavila jak dojam. Otvorila mu je oči i politički ga aktivirala. Sam o tome kaže: »Odmah poslije Oktobarske revolucije, počeo sam istupati među ratnim zarobljenicima za podršku sovjetskoj vlasti.«¹² Takav politički rad stvorio mu je novu situaciju: postao je aktivist s kojim su sovjeti računali. Uskoro, točnije 2. travnja 1918, s propusnicom Privremenog Vojno-revolucionarnog komiteta Sovjeta radničko-seljačkih deputata Bobrova, Čopić odlazi u Moskvu da se poveže sa svojim drugovima (koji su u to vrijeme počeli organizirati Jugoslavensku komunističku emigrantsku partiju). U Moskvi se susreće sa svojim starim drugom iz 1. srpske dobrovoljačke divizije, tada načelnikom štaba IV armije sovjetske vojske, Gustavom Barabašem, koji je stigao u Moskvu na dopunu i formiranje. Barabaš mu je po svoj prilici predložio da stupi u njegov štab, s čime se Čopić složio. U štabu IV armije sovjetske vojske Čopić je bio na dužnosti »za specijalne zadatke«. Popović smatra da ja »preocenjujem« Čopića, kad mu tako kvalificiram dužnost, jer da je on imao samo dužnost agitatora. Navest ću dva dokumenta, koji o tome najpouzdanije govore.

Prvi dokument:

Štab IV armije sovjetske vojske travnja 10. dana 1918.
Br. 568

P O T V R D A

izdana drugu Vladimiru Čopiću, da je on stvarno u Štabu IV armije sovjetske vojske u svojstvu člana za specijalne zadatke, što svojim potpisom i pečatom potvrđujem.

Načelnik Štaba: Barabaš
Sekretar: (potpis nečitljiv)¹³

Na ruskom jeziku glasi ono mjesto o dužnosti: »...sostoit pri štabe 4-oj armii Sovjetskih vojsk v kačestve člena osobyh poručenyj... (istakao I.O.)

Drugi dokument:

Štab IV armije Sovjetske vojske
12. travnja 1918., broj 652

¹² isto.

¹³ Centralnij partijni arhiv Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KPSS/CPA IML, f. 549, op. 6, d. 664 Dokument nije do sada objavljen.

U V J E R E N J E

Nosilac ovoga je drug Čopić, koji se nalazi u štabu IV armije Sovjetske vojske na dužnosti za *specijalne zadatke* (istakao I. O.)

Dozvoljava mu se nošenje svih vrsta oružja, što potpisom i žigom ovjeravam.

Načelnik štaba: Barabaš

Sekretar: Dubinski¹⁴

U originalu ovog dokumenta ponavljaju se naprijed citirane riječi. O tim dokumentima Popović nema pojma, iako je jedan od njih (drugi), kao što smo vidjeli, *objavljen* u prilogu mom radu koji Popović kritizira. Čini mi se da se Popović suviše zanio tražeći nedostatke, pa nije primijetio da u prilogu donosim i građu. Međutim, u Moskovskom dosjeu Čopića postoji dokument, na osnovu kojeg Popović tvrdi da je on bio agitator. To je Uvjerenje broj 387 od 21. V 1918 (u spomenutoj građi taj je dokument br. 3 pogrešno datiran 2. IV 1918). Iz njega se vidi, da je to uvjerenje izdano Vladimiru Iv[anoviću] Čopiću koji se nalazi na dužnosti u štabu IV armije sovjetske vojske Južnih republika kao *agitator* (podcrtano u originalu; I.O.)¹⁵ Prema tome, Popović bi imao pravo da je vidio i ostale dokumente, odnosno, da je znao za moju spomenutu publikaciju. Ali, taj put Popović pravi još jednu neoprostivu pogrešku, u suštini studentsku, kad se obraća najprije arhivu, a zatim literaturi, tj. objavljenoj građi.

Popoviću se ne sviđa kad pišem da je Čopić bio poslan 12. travnja zajedno s Hranilovićem, koji je služio u istom štabu, »da prikuplja dobrovoljce u IV armiju, ratne zarobljenike i Ruse. Zajedno su poslani u Rjazanj, gdje su uspjeli mobilizirati 500 Jugoslavena, koji su se prijavili kao dobrovoljci...«¹⁶ Popović postavlja pitanje: »kakvi su to dobrovoljci, koji se mobiliziraju?« Naravno, u današnjem smislu riječi dobrovoljci to sigurno nisu bili. Ali, ako zamislimo masu ratnih zarobljenika, koje je trebalo najprije uvjeriti, objasniti im, agitirati, da budu vojnici Crvene armije, da se bore protiv kontrarevolucije, onda će taj termin biti na mjestu. Čopić i sam kaže da su morali »vrbovati«¹⁷ za armiju, što je opet sasvim shvatljivo. Uostalom, to je bila dužnost agitatora, kakvim je Čopić tada bio.

5. Među dokumentima koji se čuvaju u Centralnom partijskom arhivu Instituta marksizma-lenjinizma u Moskvi (CPA IML) nalazi se dokument od 17. V 1918. koji je izdao Štab IV armije sovjetske vojske pod brojem 13, a koji glasi: »Ovim se potvrđuje, da je drug Vladimir Čopić u sastavu jedinica Crvene armije sudjelovao u borbi za Grebenku, za Romadan, Poltavu. Kao takav, nema sredstava da plati za učenje na šoferskim kursovima. Molimo, da pomognete drugu Čopiću da se besplatno obuči na šoferskom kursu, jer je bez dužnosti u vezi s rasformiranjem IV armije.«¹⁸ Dokument je potpisao umjesto načelnika štaba Barabaša, Tihomirov i sekretar kome se ime ne može

¹⁴ Očak, n. dj. 337 dokument br. 5.

¹⁵ Očak, n. dj., 334, d. br 3.

¹⁶ isto, 323.

¹⁷ CPA IML, f. 17.; op. 1, d. 541, 19.

¹⁸ Očak, n. dj., 334.

pročitati. Taj sam dokument u cjelini objavio u prilogu građe o Čopiću («Senjski zbornik» V, 1971—73, 337). Iako sam ga objavio, nisam ga upotrijebio, jer mi se prilikom analiziranja pričinio nereálnim, neodgovarajućim stvarnosti. Osim toga, ni kod Čopića nisam nigdje u njegovoj biografiji našao podatak da je sudjelovao u spomenutim borbama. Evo, što je pokazala analiza: bitke o kojima je riječ, vodile su se na Ukrajini, od veljače do ožujka, a vodila ih je IV armija, pod rukovodstvom Gustava Barabaša. Konkretno: 14—15. ožujka bila je bitka za Grebenku, a 18—22. ožujka za Romadan itd. Sve je to bilo u vrijeme dok se Čopić nalazio u logoru u Bobrovu. Naime, on je kao što se vidi iz dokumenata, tek 2. travnja došao u Moskvu, a nešto kasnije, tj. 10. travnja, primljen je u štab IV armije kod Barabaša. Prema tome, nije mogao sudjelovati u borbama koje je armija vodila u vrijeme dok je bio u zarobljeničkom logoru.

Unatoč ovim činjenicama, koje bi trebale biti Popoviću poznate, on piše: »Po jednom dokumentu, izgleda da je Čopić u sastavu 4. armije učestvovao u borbama protiv nemačkih okupatora na Ukrajini i Grebenki, kod Romadana i kod Poltave...« (77) Popović se, dakako, poziva na arhiv, jer kako smo vidjeli, ne zna što je objavljeno. Osim toga, ne vidi proturječje kad piše: »Po rečima samog Čopića, odmah posle Oktobarske revolucije, istupio je među ratnim zarobljenicima u korist sovjetske vlasti i vodio borbu protiv čehoslovačkih šovinista koji su u to vreme u Bobrovu agitirali protiv sovjetske vlasti i za stupanje u čehoslovački korpus. Tada je Čopić i dobio uvjerenje od Sovjeta vojničkih, radničkih i seljačkih deputata Bobrova, da se može slobodno kretati po Ruskoj Sovjetskoj Republici, a 2. aprila 1918. godine, taj isti Sovjet poslao ga je u Moskvu...« (77) Kako vidimo, i Popoviću je poznato gdje se do dolaska u Štab IV armije Čopić nalazio, ali neće da vidi vlastita proturječja. Osim toga, on nije precizan (on bi to drugome nazvao falsifikatom!), kad spominje ustanovu koja je Čopiću dala uvjerenje za slobodno kretanje i odlazak u Moskvu. Ta ustanova nije bila Sovjet vojničkih, radničkih i seljačkih deputata Bobrova, kako on piše, nego Privremeni vojno-revolucionarni komitet toga Sovjeta.

Kad smo već kod pitanja historiografije i arhiva, onda da spomenemo kako se Popović njima služi. On piše: »Po jednom pouzdanom izvoru od 10. aprila 1918. godine, bio je u službi štaba 4. armije Južnih sovjetskih republika.« (77) Taj »pouzdan izvor« je dokument iz Centralnog gospodarstvenog arhiva Sovjetskoj armiji, f. 14, op. 1, d. 239. Izvor, naravno, ne izaziva sumnju. Ali, postavlja se pitanje: zašto sve to, ako su činjenice i taj izvor već poznati iz mog ranije objavljenog rada, u kojem sam doslovno napisao: »Čopić je u Moskvi uspostavio vezu i s Jugoslavenima. U to vrijeme u Moskvi se nalazio Štab IV armije, koji je stigao ovamo zbog reorganizacije i popunjavanja. Načelnik Štaba IV armije bio je Hrvat Gustav Barabaš. Osim njega, tu je bilo drugih Jugoslavena. Iz onovremenih dokumenata može se vidjeti da je Čopić također uključen u rad Štaba IV armije. To potvrđuje objava koju je dobio 10. srpnja i iz koje se vidi da je Čopić stvarno bio u Štabu IV armije Sovjetske vojske na dužnosti člana sa specijalnim zadatkom...«¹⁹ Taj sam podatak potvrdio sa dva arhivska dokumenta, jer ih do tog vremena

¹⁹ Očak, n. dj., 323.

još nije nitko objavio. To su: CPA IML, f. 17, op. 1, d. 541, [list]5 i Centralnij gosudarstvennyj arhiv Sovjetskoj armii, f. 14, op. 1, d. 239, [list]8. Kao što se vidi, to je isti izvor koji i Popović navodi. Iz toga slijedi da je Popovićev »pouzdana izvor« ovaj isti kojim sam se ja koristio i objavio ga prije osam godina, a o kojem Popović nema pojma. I u ovom je slučaju, u najmanju ruku, riječ o nepoznavanju literature. Naravno, nitko ne može zabraniti povjesničaru da se ponovo vraća objavljenom izvoru, pogotovu, ako se želi istaći nešto naročito, novo, što prije njega nije nitko primijetio. Ali, i u tom slučaju treba navoditi djelo u kojem je izvor već iskorišten i napomenuti zašto se ponovo k njemu obraćamo, zašto to činimo. To je stvar znanja i znanstvene savjesnosti. Popović, kao što smo vidjeli, takvim znanjem ne raspolaže.

6. Čopić je ljeti i jeseni 1918, osim u Jugoslavenskoj komunističkoj grupi, djelovao i u Odjelu Južnih Slavena pri Narodnom komesarijatu za nacionalna pitanja. U tom se Popović slaže sa mnom. (79)

Ja sam još 1957. pisao o organizaciji i radu Odjela Južnih Slavena.²⁰ Sa da to isto i Popović objavljuje, ali, po starom običaju, ne zna da je sve to bilo rečeno, pa se poziva na isti arhivski izvor. Nego, da vidimo, s čime se Popović ne slaže u vezi s mojim objašnjenjem rada ovog Odjela. Popović se ne slaže s ovom mojom rečenicom: »U kolovozu 1918. u sastavu Narodnog komesarijata za nacionalna pitanja Jugoslavenska komunistička grupa RKP(b) organizirala je Jugoslavenski odjel. Cilj je tom odjelu bio, da se bavi ekonomskim i političkim pitanjima jugoslavenskih građana u Sovjetskoj Rusiji. Važno mjesto je zauzimala briga o ratnim zarobljenicima i njihovoj evakuaciji u domovinu.

U rukovodstvo tog Odjela ušao je i V. Čopić. O tome govori pismo koje je 15. kolovoza 1918. komesarijatu za nacionalna pitanja uputila Jugoslavenska komunistička grupa, gdje je rečeno: 'Komunistička grupa Južnih Slavena molila da se odredi drug Čopić V. za pomoćnika šefa jugoslavenskog odjela u sastavu komesarijata za pitanja nacionalnosti, i da mu se dade punomoć za organizaciju odjela u vrijeme odsutnosti šefa odjela druga Vukašina Markovića, koji je momentalno na čehoslovačkom frontu i ne zna se, kada će se vratiti.' Čopić je bio odmah postavljen na spomenutu dužnost. Uskoro je svojim radom postao duša tog odjela.«²¹ Popović kaže na to: »... u ova dva citata iz Očakovog članka ima nekoliko neistina. Prvo, Jugoslovensko odeljenje (odsek ili odjel) pri Narodnom komesarijatu za nacionalna pitanja nije organizovano, a ni počelo s radom u 'kolovozu 1918'. U izveštaju V. Markovića od 7. oktobra 1918, upućenom Narodnom komesarijatu za nacionalna pitanja, piše da je Odjel počeo rad od septembra. Drugi dokaz je reč samog Čopića na vanrednoj konferenciji Jugoslovenske grupe održanoj 20. oktobra 1918. godine. Na dnevnom redu, kao tačka 4, stoji: 'Izveštaj o radu Jugoslovenskog komesarijata za nacionalna dela'. Čopić, koji je predsedavao konferenciji, rekao je da se o komesarijatu ne može ni govoriti, jer nije ni bio organizovan. A kada je Marković trebao da podnese izveštaj o svom radu u komesarijatu on je govorio 'samo o sebi, potrebi da se grupa razdvoji i o drugim nevažnim stvarima, koje se ne tiču tačke 4. dnevnog reda'. Dakle, sam Čopić osporava i postojanje

²⁰ I. D. Očak, Iz istorii učastija jugoslavijan v borbe za pobjedu Sovjetskoj vlasty v Rossii (1917—1921.). »Oktjabskaja revolucija i zarubježnije slavjanskije narody«, Moskva 1957, 292.

²¹ Očak, Revolucionar Vladimir Čopić, 326.

Jugoslovenskog odeljenja pri Narodnom komesarijatu za nacionalna pitanja, a Očak proizvoljno zaključuje, da je taj isti Čopić bio 'duša tog Odjela'.« (79)

Ovdje je sigurno glavno: da li je Odjel uopće bio organiziran? Jer, ako nije bio organiziran, nije niti Čopić mogao biti »duša tog Odjela«, kako ja tvrdim. Za mene nema sumnje da je Odjel Južnih Slavena bio organiziran još 25. srpnja 1918. i da je kao takav djelovao već u kolovozu. O tome govore činjenice. Kao što smo već vidjeli, 15. kolovoza je zatraženo da se Čopić imenuje za pomoćnika šefa Odjela, Vukašina Markovića, koji se nalazi na frontu i nije mogao obavljati svoj posao u Odjelu. U mojem radu se navodi i pismo od 23. kolovoza, koje je upućeno Narodnom komesarijatu za inozemne poslove s potpisom Dragotina Godine i Vladimira Čopića, s ovim sadržajem:

»S obzirom na to, što članovi Srpske misije i kr[aljevskog] srpskog konzulata ne izražavaju volju radnika i seljaka koji stenju pod petom srpske i austrijske buržoazije, nego, naprotiv, djeluju protivno, kao i na prisutnost takvih reakcionara u Moskvi, koji predstavljaju opasnost za sovjetsku vlast, komunistička grupa Južnih Slavena moli da se isprazni kraljevski srpski konzulat i srpska vojna misija. Posljednji imaju vezu s kontrarevolucionarima i zbog toga neka se uhapsu. Ostale treba iseliti s teritorija Sovjetske Rusije, a svi poslovi koji se tiču srpskih građana, neka se predaju južnoslavjanskom odjelu Komesarijata za nacionalne poslove.«²² U »Izvještaju komunističke grupe Južnih Slavena o svojoj djelatnosti za posljednji mjesec (kolovoz)« kaže se da je »za potrebe Komesarijata, za poslove Južnih Slavena i službenika u Komesarijatu i grupi rekvirirano »Srpsko Podvorje« na Seljanki br. 6. »Srpsko Podvorje« će biti preimenovano u »Komunu Južnih Slavena«. Na kraju se dodaje: »Rad na organizaciji Komesarijata još nije završen zbog odsustva komesara i drugih drugova, koji su na frontu.«²³ Iz ovoga se vidi da je taj »Izvještaj« pisan prije nego što je Čopić bio imenovan za Markovićevo zamjenika. Nešto kasnije (26. kolovoza), u utvrđenom »Općem planu rada Južnih Slavena pri Komesarijatu za nacionalne poslove« ističe se u njegovu zaključku: »Odjel r a d i u stalnom kontaktu s komunističkom grupom Južnih Slavena. Odgovorne dužnosti u Odjelu zauzimaju samo članovi komunističke partije i grupe.«²⁴ Osim ovoga, postoji i »Spisak svih koji rade u Komesarijatu za nacionalne poslove Južnih Slavena«. Navodimo ga u cijelosti:

- »1) Vukašin Marković, urednik novina, komesar, predsjednik grupe
- 2) Ferenčak Ivan, sekretar komesarijata, sekretar grupe [...]
- 3) Fran Drobniak, blagajnik grupe [...]
- 4) Lazar Vukićević, urednik novina »Vsjemirnaja revolucija« [...]
- 5) Zanko Milenković, knjigovođa [...]
- 6) Ivan Vuk, suradnik novina na slovenskom jeziku [...]
- 7) Krunoslav Žanko, korektor brošura [...]
- 8) Milan Paunović, kolporter [...]
- 9) Fran Brkić, komesar u našoj komuni
- 10) Sorić Josip, slagar naših novina

²² Očak, n. dj. 326 (podvukao I. O.).

²³ CPA IML, f. 17, op. 1. d. 315, l[ist] 4.

²⁴ Očak, Iz istorii učestija, 293; CGAOR, 1318, op. 1, d. 38.

- 11) Dragutin Vidnjević, slugar naših novina
- 12) Maver Ivan, slugar naših novina
- 13) Godina Amalija, ekspeditor naših novina [...]
- 14) Selrad Eduard, strojar kod novina
- 15) Atanasković Andrija, slugar naših novina
- 16) Vorobjeva Jelena Ivanovna, falcovčica novina [...]
- 17) Komisarova Antalija Aleksejevna, falcovčica novina [...]
- 18) Smolenskij Jan Maksimović, glavni ekspeditor novina [...]
- 19) Matija Ivanić, agitator [...]
- 20) Robert Sarša, agitator [...]
- 21) Petar Nadž, agitator [...]
- 22) Rupčić Filip, agitator
- 23) Adžanski, agitator
- 24) Juvić Milan, agitator
- 25) Brkić Ivan, agitator
- 26) Vitas Nikola, agitator
- 27) Smilov Petar, suradnik komesarijata²⁵

Slijedi spisak prevodilaca među kojima je i sekretar Čopić. Taj je spisak, po svemu sudeći, nastao u vrijeme, kad Čopić još nije bio funkcioner u Odjelu ili kako ga ovdje nazivaju, Komesarijatu Južnih Slavena. Mislim da sve ovo potvrđuje da je Odjel postojao i djelovao u toku kolovoza 1918. Osim toga, treba uzeti u obzir da se djelatnost Odjela razvijala u vrlo burno vrijeme opće konsolidacije i organiziranja sovjetske vlasti, pa tako i procesa organiziranja Južnoslavenskog Odjela. Sve to govori u prilog tome da su se promjene mogle pojavljivati svakog dana i da su organizacione forme bile nedovršene. U takvim prilikama i Čopić je bio vrlo angažiran. Radeći u Odjelu on je istovremeno radio u Jugoslavenskoj komunističkoj grupi, gdje je bio najprije zadužen za izdavanje literature. Dovoljno je pogledati koliko je grupa u to vrijeme štampala i prevodila, pa da se shvati kako je velika bila tada djelatnost samog Čopića. Napokon, zahtjev od 24. kolovoza da bude oslobođen dužnosti sekretara Jugoslavenske komunističke grupe zbog rada u Odjelu govori o njegovoj izvanrednoj zauzetosti u Odjelu Južnih Slavena. Što se tiče prigovora o kratkoći Čopićeve djelatnosti u Moskvi, treba primijetiti da je ona doista bila kratkotrajna: od svibnja do studenoga, dakle svega 6 mjeseci. Za to vrijeme bio je preko mjesec dana na putu prema zadatku Federacije inostranih komunističkih grupa, zatim sekretar Jugoslavenske grupe, predsjednik i pomoćnik šefa Odjela Južnih Slavena, predstavnik Federacije inostranih grupa i, napokon, zamjenik predsjednika Komunističke partije (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca. Ne treba zaboraviti da je to bilo doba revolucionarnog poleta kad su dani značili mjesece, a mjeseci trajali godine. Zbog toga nema ništa neobična u tome ako se kaže da je Čopić bio duša rada u tom Odjelu.

Međutim, nešto kasnije, Popović kaže: »Pod pretpostavkom, da je pomenu- to Jugoslovensko odeljenje i bilo organizovano u drugoj polovini augusta ili septembra 1918. godine, valja se pitati, da li je Čopić, objektivno, mogao da radi u njemu...« (79) Iz toga slijedi da Popović u isto vrijeme i negira i pri-

²⁵ CPA IML, g. 17, op. 1. d. 416, l[ist] 6—7.

znaje postojanje spomenutog Odjela. Ako nema čvrstog mnijenja, zašto se uopće upušta u diskusiju o tome?

7. U svojoj biografiji Čopić dovoljno jasno kaže da je postao član Komunističke partije, odnosno Jugoslavenske komunističke grupe RKP(b) u travnju-svibnju 1918.²⁶ Zatim se ispravlja, pa precizira datum: svibanj 1918.²⁷ Taj je datum prihvaćen i u literaturi. Međutim, znamo da se u slučaju kad se u nauči nešto utvrdi ne dira u to dotle dok se ne pojavi kakav novi izvor, zbog kojega treba stvar ponovo razmotriti. Popović se ponovo pozabavio pitanjem Čopićevog članstva. Evo što piše: »U 'Ličnoj karti predavača i naučnog suradnika Komunističkog Univerziteta Nacionalnih manjina Zapada', Senjko (Čopić) je 1. aprila 1926. godine popunjavajući kartu napisao, da je član KPJ od novembra 1918. godine. Drugom prilikom, 11. januara 1927. godine, odgovarajući na neki partijski PKP [?] upitnik, naveo je da je član KPJ od januara 1919. godine. Dakle, u oba puta, Čopić svoje članstvo u KPJ ne datira od aprila 1919. godine (od Kongresa ujedinjenja), nego od novembra 1918. kada je osnovana KP(b)SHS i januara 1919, kada je već bio u Jugoslaviji.« (83)

Izvor koji Popović citira netočno je naveden. Naime, 1. aprila 1926. Čopić je ispunjavao Anketni list u Međunarodnoj Lenjinskoj školi i u njemu napisao: »Član SKP(b) od 1918. br. [partijske knjižice] I.O./49806.«²⁸

U drugoj anketi o »Ličnoj karti predavača i naučnog suradnika KUNMZ-a', a koji Popović citira s pogrešnim datumom (treba da stoji: 1. travnja 1927. godine) piše: »U RKP(b) od 1918. ožujak, do studenog, u Komunističkoj partiji Jugoslavije od studenog 1918. do današnjeg dana.«²⁹ Ono što Popović označava riječima »drugom prilikom«, anketa je Svesaveznog popisa od g. 1926, koja je izvršena 11. januara 1927. Ovdje Čopić kaže opet isto, ali, prema Popoviću je ondje rečeno: »Član SKP(b) od 1918. IV-XI, 1925—1927 Br partijskog dokumenta 970046.

U Komunističkoj partiji Jugoslavije: od I 1919. do XI 1925.«

Ove ankete Čopić je ispunjavao kao student Međunarodne Lenjinske škole u Moskvi. I kasnije je u nekim anketama i biografijama davao iste odgovore. Navest ću radi usporedbe još jedan podatak iz Ankete delegata KPJ na VII kongresu Kominterne, koja je ispunjena 20. srpnja 1935. Čopić navodi ovdje o svojem članstvu ove podatke:

SKP(b) od 1918. g. (svibanj)

KPJ 1919.—1925.

SKP(b) 1925. (studen) 1932.

KPJ 1932.—1934.

SKP(b) 1934. (rujan)³⁰

I ovi podaci podudaraju se s onima koje je Čopić davao ranije, s tim da na jednom mjestu navodi mjesec travanj, a zatim svibanj 1918. Poslije svega nameće se pitanje: zašto je Popović smatrao potrebnim govoriti o nečem što je u historiografiji riješeno? Zar nije time opet potvrdio ono što je već toliko

²⁶ CPA IML, f. 495, op. 277, d. 191.

²⁷ isto.

²⁸ Arhiv CK SKJ, f. Jugoslaveni u SSSR-u, Č/6.

²⁹ isto.

³⁰ CPA IML, f. 494, op. 1, d. 494.

puta ranije dokazano, tj. da ne uzima u obzir i ne poštuje tuđe zaključke, što je posljedica i njegove osnovne pogreške da ne poznaje literaturu.

Zanimljivo je Popovićevo objašnjenje stvaranja Komunističke partije (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca u Moskvi 7. studenoga 1918. O tom je pitanju napose pisao B. Hrabak,³¹ ali je Popović smatrao da o njemu treba reći svoj sud, jer je i Čopić bio jedan od organizatora i rukovodilaca partije. Evo što on o tome kaže: »Uzrok osnivanja KP(b)SHS, na osnovu rezolucije, bio je taj, što je nedostajala partija proletarijata u našim krajevima (socijaldemokrate su ga izdale) u momentu svetske revolucije. Drugim rečima, KP(b)SHS imala je pretenziju, da postane proleterska partija u našim krajevima, jer druge usled izdaje socijaldemokrata, nije bilo...« (82) Takav zaključak izaziva više nespornosti i pitanja. Kako je moguće osnivati partiju »na osnovu rezolucije«? U momentu svjetske revolucije, gdje? Parolu »svjetske revolucije« koje se tada boljševici odriču, Popović ističe kao glavnu okolnost u kojoj se Partija stvara. Iznenađuje da Popović ne zna, kako nisu sve jugoslavenske socijaldemokratske partije izdale (vidi lenjinsku ocjenu Srpske socijaldemokratske partije). Tko je dakle u zemlji stvarao KPJ? Međutim, svakako je trebalo reći, da je u situaciji i uvjetima u kojima se stvarala Komunistička partija zarobljenika, postojala želja, da se organizirano dođe s gotovom KP u domovinu. Trebalo je objasniti koliko je takav način organiziranja Partije bio realan, s obzirom na Lenjinovo mišljenje da se partija proletarijata može stvarati samo u zemlji, i to u momentu kad su socijalno-ekonomske i političke prilike stavile pitanje njezinog organiziranja na dnevni red. Napokon, trebalo je objasniti, koliko i što je realno značilo stvaranje KP(b)SHS za zemlju. Umjesto toga, Popović zaključuje: »Po našem mišljenju, KP(b)SHS bila je prva jugoslovenska komunistička partija (KPJ), a Čopić član njezinog centralnog izvršnog komiteta.« (82) Primijetio bih da je, po mojem mišljenju, prva komunistička partija od Jugoslavena (a ne KPJ) organizirana također u Moskvi, ali u svibnju iste godine. Stvarali su je isti zarobljenici, pod istim uvjetima i na istim principima. Ta je komunistička grupa trebala djelovati na zarobljenike u Sovjetskoj Rusiji da ih pripremi za povratak, a ova se proglasila za CK koji će djelovati u zemlji. Samo se u tome razlikuju. Međutim, o njoj Popović kaže da nije bila dugog vijeka, da se njezin Centralni izvršni komitet uskoro raspao, »a članovi razišli i pasivizirali...« (82) I taj zaključak o pasivizaciji članova CK KP(b)SHS nije točan. Znamo da se CK KP(b)SHS sastojao od ovih sedam članova: Vladimir Čopić, Franjo Drobni, Dragutin Godina, Ivan Matuzović, Ljubomir Moin, Nikola Kovačević, Lazar Vukičević i njihovi zamjenici.

Danas je već dobro poznato da su se ovi članovi vratili u zemlju, gdje su vrlo uspješno radili na organizaciji Komunističke partije Jugoslavije. Uostalom, o tome je također dosta detaljno pisano.

Kao što smo vidjeli, Popović se u nizu primjera prilično loše snalazi u literaturi, a ni izvorima se ne služi uvijek onako kako treba, pa je ipak preuzeo nezahvalnu zadaću da bude kritičar i sudac tuđih rezultata. Ali — kažu da je kritizirati ipak lakše nego izučavati i istraživati.

³¹ Bogumil H r a b a k, Komunistička partija (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca. Jugoslovenski istorijski časopis, 1969, 1—2 str. 7.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB